

УДК: 633:63:54

Камбарова Дильнозахан – докторант кафедры «Земледелие и лесомелиорация» Андижанского института сельского хозяйства и агротехнологий имени Кадыровны

ЗНАЧЕНИЕ И БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА АРАХИСА В НАЦИОНАЛЬНОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Аннотация: В статье рассмотрено влияние сорта арахиса Кибрай-4 на рост и развитие участков питания, количество и массу стручков, листовую поверхность, элементы урожая и урожайность в условиях сероземов научно и практически обосновано.

Ключевые слова: биология, зерно, влажность почвы, минеральное удобрение, всхожесть, фаза развития.

Қамбарова Дилнозахон Қодировна-Андижон кишлок хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Деҳқончилик ва ўрмон мелиорацияси” кафедраси докторанти

ЕРЁҒОҚНИНГ ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИДАГИ АХАМИЯТИ ВА БИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация: Мақолада ерёнғоқнинг Қибрай-4 навининг ўтлоқи бўз тупроқлар шароитида озикланиш майдонлари ўсиши ва ривожланишига, туганаклар сони ва вазнига, барг юзасига, ҳосил элементлари ва ҳосилдорлигига таъсир этишини илмий-амалий жиҳатдан асослаб берилган.

Калит сўзлар: биологияси, дон, тупроқ намлиги, минерал ўғит, униб чиқиш, ривожланиш фазаси.

Qambarova Dilnozakhon, doctoral student of the Department of “Farming and Forest Reclamation” of the Kadyrovna-Andijan Institute of Agriculture and Agro-Technology.

IMPORTANCE AND BIOLOGICAL PROPERTIES OF PEANUTS IN THE NATIONAL ECONOMY

Abstract: In the article, the influence of the Kibray-4 variety of peanut on the growth and development of the feeding areas, the number and weight of the pods, the leaf surface, the elements of the crop and the yield in the conditions of gray soils is scientifically and practically substantiated.

Key words: biology, grain, soil moisture, mineral fertilizer, germination, development phase.

Мамлакатимиз аҳолиси эҳтиёжини хилма-хил озиқ – овқат, саноатни ҳом-ашё маҳсулотлари билан таъминлаш, чорвачиликни тўйимли озуқа базасини яратишда тупроқ унумдорлиги ва зироатлар ҳосилдорлигини ошириш, деҳқончиликни илмий асосланган илмий-минтақавий тизимларини жорий этиш билан чамбарчас боғлиқдир.

Республикамызда олиб борилаётган қишлоқ хўжалигига боғлиқ бўлган барча амалий ишларни инобатга олган ҳолда, 2021-йилда илмий татқиқот ишлари олиб бориш бўйича (Ерёнгоқ) экинни етиштиришни тупроқнинг унумдорлиги ва кейинги экинлар ҳосилдорлигига таъсирини ўрганишни олдимизга мақсад қилиб олдик.

Илмий татқиқот ишлари 2021-2023 йилар давомида Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида амалга оширилди. Кузги бошоқли дон экинларидан бўшаган майдонларга такрорий экинларни жойлаштиришда тупроқнинг агрофизик, агрохимёвий хоссаларини яхшилайдиган, аҳолининг озиқ-овқат ва чорва ҳайвонларини ем-хашак маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини тўла қондиришга хизмат қиладиган ҳамда саъноатни ҳом ашёга таъминлайдиган экин турларини танлаш ва етиштириш агротехнологияларини такомиллаштириш ҳамда ресурстежамкор имий тадқиқотлар олиб бориш, натижаларни жорий этиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида, ерёнгоқ навларидан юқори ва сифатли ҳосил етиштиришда мақбул озиқланиш майдонини таъминлайдиган экиш тизимини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундан иборатки, Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлар шароитида озикланиш майдонлари ерёнғоқнинг ўсиши ва ривожланишига, туганаклар сони ва вазнига, барг юзасига, ҳосил элементлари ва ҳосилдорлигига таъсир этишини илмий-амалий жиҳатдан асосланиши, ерёнғоқдан юқори ва сифатли ҳосил етиштирилганлиги, ушбу назарий маълумотлардан эса қишлоқ хўжалик йўналишидаги олий таълим муассасаларида илмий манба сифатида фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Ерёнғоқ капалакгулдошлар (Papilionaceae), яни дуккакдошлар (Fabaceae) оиласининг *Arachis* туркумига киради. Илдизи ўқ илдиз асоси жуда шохланган бўлиб ерга 190 см гача чуқур кириб боради. Илдизида жуда кўп тугунаклар ҳосил бўлади. Асосий пояси тик ўсади бўйи 6 см дан 80 см гача етади. Пояси шохланиб 4 тадан 20 тагача ён шох чиқаради. Пастки шохлари энг бақувват бўлиб хатто ассосий поядан узунроқ бўлиши мумкин. Шохларнинг асосий юмалоқ учи тўре қиррали сер тук бўлади. Ён шохлари асосий поядандеярли тик ёки ётиқ холда чиқади ёки ер бағирлаб ўсади. Ана шунга кўра унинг туп чала туп макилда ва ер баўирлаб ўсадиган шакиллари фарқ қилинади. Туп шаклидаги ўсадиган шакилларининг бўйи 30-40 см бўлса ер бағирлаб ўсадиган шакиллариники 20-25 см тупнинг диаметри эса 1 м га етиши мумкин. Барғлари жуфт патсимон мураккаб барг бўлиб овал ёки тескари тухимсимон шакилда яшил ёки тўқ рангда бўладиган тўртгача баргчадан ташкил топган. Барг тук билан қопланган. Гули капалак нусха майда сариқ ёки зарғалдоқ рангда 5-10-15 донадан бўлиб шингил ёки рўвак шаклидаги тўпгулга йиқилган. Тўпгуллари барглар қўлтигида чуқур жойлашган. Гули ўзидан чангланади. Гули уруглангандан кейин кўп ўтмай учи бирмунча ўткирлашган кичикроқ найча шаклида тугунчаси ўса бошлайди. У гинофор деб аталади. Учида уруғланган тугунча бўлган гинофор ўсиб ерга тегади ва 8-9 см гача чуқур киради. Тугунча тупроқда горизантал холатга ўтиб ўса

бошлайди ва оқариб мевага-дуккакка айланади. Ерга тегмай қолган гинофорлар қуриб қолади ва мева туғмайди. Тўлиқ пишиб етилган мева олиш учун умумий генофорлар ҳосил қилиш жараёни июн ва июл ойларига тўғри келиши керак. Бизга маълумки, ерэнғоқ уруғлари ўз вазнига нисбатан 110 – 120 % намликни қабул қилгандан сўнг уна бошлайди . Ерэнғоқ ўсимлиги қисқа кун ўсимлиги бўлиб, тупроқда 14-15 °С иссиқлик бўлганда экилади, минимум 15-20 °С максимум 24-28 °С да яхши ўсиб ривожланади. -0-0,5 °С да нобуд бўлади.

Қўлланилган агротехник тадбирлар натижасида ерэнғоқнинг навларида юқори иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари 141,4-155,6 самарадорликка эришилди. Республикамизни турли тупроқ-иқлим шароитларида кейинги ўн йил ичида олиб борилган изланишларда такрорий ва оралик экинлар ҳақидаги маълумотлар етарли даражада.

Тупроқ унумдорлигини сақлаш ва ошириш ҳамда барқарор ҳосилдорликни узлуксиз таъминлаш учун Андижон вилояти тупроқлари шароитига мос илмий асосланган (қисқа ротацияли алмашлаб экишда) буғдойдан кейин экиладиган такрорий экинлардан энг самаралисини ажратиб олиб сўнгра ишлаб чиқиб амалиётга жорий қилиш кераклиги аниқланди.

Такрорий экин сифатида экилган мошдан кейин тупроқни ҳажм массаси ҳайдов ва ҳайдов остки қатламларида 0,023 дан 0,013 г/см³ га камайди.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Атабаева Х.Н, З.У. Умаров, Ҳ.Ч. Бўриев ва бошқалар. «Ўсимликшунослик». «Меҳнат» нашриёти, 2000 й. Б. 241 – 243.
2. Атабаева Х.Н, З.У. Умаров «Ўсимликшунослик» «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси» Тошкент – 2004. Б. 260 – 263.
3. Атабаева Х.Н, О. Қодирхўжаев. «Ўсимликшунослик», амалий машғулот дарслари учун. Тошкент «Янги аср авлоди» 2006. Б. 260–263.

4. Аманова М., Х.Бўриев, А.Рустамов. “Ерёнғоқ экиннинг морфологик белгиларини ўрганиш бўйича услубий қўлланма”. Тошкент-2011. 26. б.
5. Аманова М., А.Рустамов. “Мойли экинлар жаҳон коллекциясини ўрганиш бўйича қўлланма”. Тошкент-2010. Б. 4-9.
6. Аманова М., Х.Бўриев, А.Рустамов. “Ерёнғоқ экиннинг уруғчилиги бўйича тавсиянома”. Тошкент-2010. 16. б.
7. Лузина З.А. Арахис. Сельхозгиз, Москва Ленинград, Невский пр., 28. 1954 г. С. 131.
8. Министерство сельского хозяйства и развития. 2002. Решение номер 143/2002/qd-BNN-KHCN: Стандартные требования к семенам арахиса (10TCN 315-98), С. 9.
9. Методы агрохимических исследований почв Средней Азии” М.1973.С.135.
10. Нурматов Ш.Н., Азизов Т.Б. ва бошқалар. Ерёнғоқнинг суғориладиган ерларда етиштириш агротехникаси бўйича тавсиялар // Ўзбекистон илмий – ишлаб чиқариш маркази, Ўзбекистон мойли ва толали экинлар тажриба станцияси. Тошкент – 2010 й.
11. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. ЎзПИТИ, Т. 2007. 131. б.
12. Карпук В.В., Сидорова С.Г. “Растениеводство” Минск-2011. БГУ. С. 241-243.